

WOORDEN WEGEN

Begrijpelijk recht als voorwaarde voor toegankelijk recht



Intreerede dr. Amber Oomen
LECTOR BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT

OPEN UP NEW HORIZONS.

HAN UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

COLOFON

HAN University of Applied Science
Academie Financieel Management en Recht

Lectoraat Begrijpelijk en Toegankelijk Recht

LECTOR

dr. Amber Oomen
Amber.Oomen@han.nl

VORMGEVING

HAN Studio MC, Roswitha Teerink

AFBEELDINGEN

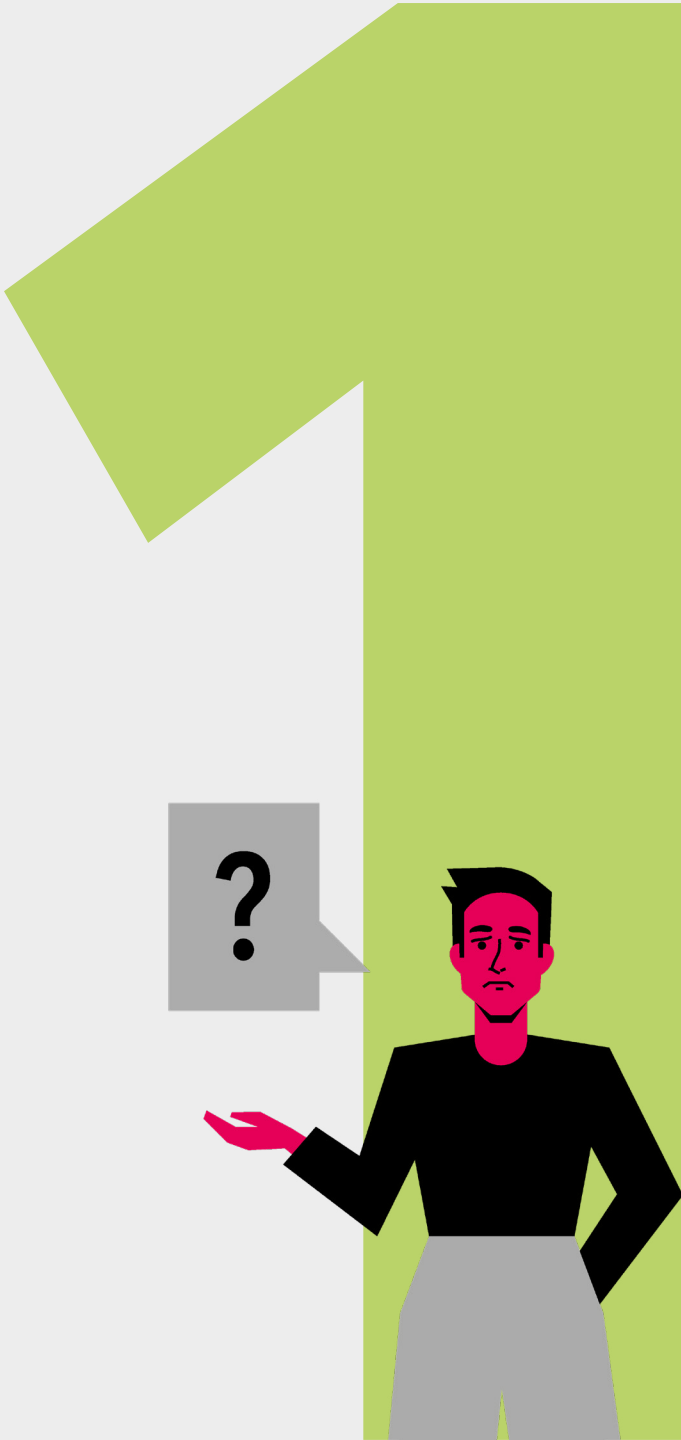
Osage, Utrecht

Uitgave HAN University of Applied Sciences Press, Arnhem, mei 2026

@Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur, mits er zorgvuldig wordt verwezen naar de auteur.

INHOUD

COLOFON	2
1. INLEIDING	5
2. DE RECHTSGEBRUIKER CENTRAAL	10
2.1. Niet langer blind	10
2.2. Juridisch doenvermogen	11
2.2.1 Intern: persoonlijke conversiefactoren	13
2.2.2 Extern: sociale en geografische conversiefactoren	14
2.2.3 Samengevat	15
2.3. Reflectie	15
2.4. De rechtstoepasser als hulpbron	16
3. BEGRIJPELIJK RECHT OP DE WEEGSCHAAL	19
3.1 Definitie van begrijpelijk recht	19
3.2 Vinden, begrijpen en gebruiken	19
3.2.1 Informatie en hulpbronnen vinden	19
3.2.2 Informatie en hulpbronnen begrijpen	20
3.2.3 Informatie en hulpbronnen gebruiken	27
3.3 Begrijpelijke taal en juridische juistheid	27
3.3.1 Woorden wegen	29
3.4 AI en begrijpelijk recht	29
4. BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT	31
5. LEEROPDRACHT LECTOR BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT	35
5.1 Opdracht	35
5.2 Missie en vraagstelling	35
5.3 Praktijkgericht onderzoek	35
5.3.1 Kennisdomein 1: mensgericht handelen	36
5.3.2 Kennisdomein 2: technologie	38
5.4 Onderzoeksmethode	38
5.5 Onderwijs: de jurist van de toekomst	39
REFERENTIES	44



1. INLEIDING



* Hierboven en verderop in de tekst zijn zwarte tekstballonnen te zien. Hierin staan reacties van onderzoeksdeelnemers tijdens onze onderzoeken naar de begrijpelijkheid en toegankelijkheid van het recht.

Keer op keer komt in rapporten naar voren dat burgers vastlopen omdat informatie van overheidsorganisaties moeilijk te begrijpen is.¹ Het slechtst scoort de begrijpelijkheid van het recht. Uit een landelijke peiling blijkt dat burgers daar het cijfer 5.6 voor geven. Ook vindt maar liefst 84% dat wetten en besluiten makkelijker te begrijpen moeten zijn.² Niet alleen de overheid scoort slecht. Steeds als het recht een rol speelt, zijn er problemen met de begrijpelijkheid. Zo blijkt uit onderzoek dat bijna de helft van alle Nederlanders weleens een contract tekent zonder de inhoud goed te begrijpen.³ Ook notariële akten worden vaak niet goed begrepen,⁴ net zoals dagvaardingen⁵ en financiële bijsluiters.⁶

Dit is een groot probleem, want op het moment dat informatie over bijvoorbeeld wetten, regelingen en voorzieningen onbegrijpelijk zijn, is het erg moeilijk voor de burger om goed geïnformeerd te zijn over de mogelijkheden die het recht biedt. Een kernwaarde van de rechtstaat, de toegang tot het recht, komt dan in de knel. Toegang tot recht gaat in dit geval niet alleen over of rechtshulp en de rechter beschikbaar zijn. Het gaat ook over of burgers hun weg weten te vinden in het juridische systeem en zij hun problemen op een bevredigende manier kunnen oplossen.⁷

Begrijpelijk recht is hiermee een belangrijke randvoorwaarde voor het goed functioneren van de rechtsstaat. Het heeft invloed op of burgers daadwerkelijk toegang tot het recht hebben, maar het heeft ook invloed op het oordeel dat burgers hebben over de rechtsstaat, met andere woorden: hoe zij de rechtsstaat *ervaren*.⁸ De toch vooral abstracte rechtsstaat ontvouwt zich immers aan burgers via informatie over wetten, regelingen en voorzieningen. Die informatie wordt vanuit verschillende (overheids)organisaties gecommuniceerd aan de burger. En zo wordt de rechtstaat iets concreets en tastbaars voor de burger, iets waar je een mening over kunt hebben, boos op kunt zijn, tevreden of ontevreden over kunt zijn.⁹

Voor het oordeel over de rechtsstaat is communicatie over het recht dus een factor van belang. Die communicatie verloopt via twee wegen: via schriftelijke en mondelinge informatieoverdracht. Bij schriftelijke informatieoverdracht valt te denken aan een gemeentelijk besluit, een arbeidscontract, digitale aanvraagprocedure voor een armoederegeling, financiële bijsluiter, notariële akte of schriftelijke uitspraak van een rechter. Bij mondelinge informatieoverdracht gaat het bijvoorbeeld om een gemeentejurist die een besluit telefonisch toelicht, de notaris die de juridische risico's van een notariële akte toelicht, een bewindvoerder die financiële afspraken maakt met iemand die onder bewind staat of een rechter die een uitspraak doet tijdens een mondelinge zitting.

Kenmerkend voor deze vormen van informatieoverdracht is dat er doorgaans sprake is van informatieongelijkheid, ook wel informatieasymmetrie genoemd. Juridische professionals als de gemeentebtenaar, de rechtsbijstandverlener, de notaris, bewindvoerder, fiscaal jurist, arbeidsjurist en (sociaal) advocaat beschikken per definitie over meer en betere informatie dan de burger, simpelweg vanwege het feit dat ze juridisch onderlegd zijn en de juridische taal beheersen waarin regelingen en wetten staan geschreven. We weten inmiddels uit het vele onderzoek naar ervaren rechtvaardigheid dat de wijze waarop deze juridische professionals mondeling en schriftelijk communiceren met de burger van invloed is op het vertrouwen van de burger in die professionals en de instanties die zij vertegenwoordigen.¹⁰

“Je hebt per definitie een informatie-achterstand. En je moet dus wel heel goed in staat zijn om toe te treden tot het wereldje dat je eigenlijk niet kent, terwijl je een probleem hebt.”

Op het moment dus dat informatie over het recht onbegrijpelijk is, gaat er iets mis.¹¹ In een rechtsstaat hebben burgers immers 'recht op begrijpelijke communicatie en adequate informatie'.¹² Zeker in een samenleving waarin steeds meer van burgers wordt verwacht dat ze zichzelf kunnen redden.¹³ Ook vanuit een sociaal rechtvaardigheids perspectief is begrijpelijk recht een noodzaak. Om effectief mee te kunnen doen aan de samenleving, moeten burgers immers weten wat hun rechtspositie is. Begrijpelijke communicatie over het recht stelt de grootste groep mensen in staat goed geïnformeerd te zijn over de mogelijkheden die het recht biedt, en zorgt zo voor meer sociale gelijkheid.

“Van niemand kreeg ik het totale plaatje [...] van hoe de wegen gaan, hoe de financiering gaat. Wat je rechten zijn, wat je plichten zijn.”

De constatering dat begrijpelijke communicatie over het recht belangrijk is, is overigens niet nieuw en de grote aandacht ervoor ook niet.¹⁴ Zo staat in een recent beleidsstuk van het Ministerie van Algemene Zaken te lezen dat in overheidscommunicatie geen 'systeemtaal of jargon' mag worden gebruikt en dat 'heldere uitleg' moet worden gegeven.¹⁵ Processtukken moeten in 'toegankelijke taal' worden geschreven en rechters wordt aangeraden om 'waar mogelijk in begrijpelijke taal' te werken, om het hoge vertrouwen van burgers in de rechtspraak te behouden.¹⁶ De Nationale ombudsman stelt als eis dat 'informatie moet kloppen, volledig, duidelijk en voldoende specifiek moet zijn'.¹⁷ Gemeentebesturen kunnen gebruik maken van een handreiking over duidelijke overheidscommunicatie.¹⁸ Wetgevingsjuristen worden aangespoord om 'begrijpelijke taal' te gebruiken bij het opstellen van regelgeving.¹⁹ En onlangs nog kondigde het kabinet het voornemen aan om het recht op begrijpelijke taal als algemeen recht te verankeren in de wet.²⁰

Toch blijkt het in de praktijk een enorme uitdaging voor juristen om informatie over het recht begrijpelijk te maken. Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen. Zoals dat juristen het nu eenmaal gewend zijn om in hun vertrouwde juridische taal te communiceren en het daardoor zelf vaak niet eens meer doorhebben. Of de zorg onder juristen dat begrijpelijkheid ten koste gaat van juridische juistheid, die overigens onterecht is.²¹ Ook weten juristen vaak niet wat begrijpelijk recht precies inhoudt en wordt begrijpelijke taal al snel verward met eenvoudige taal, wat een misverstand is.

In deze rede ga ik daarom in op wat begrijpelijk recht nu precies is en waarom begrijpelijk recht eigenlijk niet meer dan logisch is. Ik laat ook zien waarom begrijpelijk recht de verantwoordelijkheid van de jurist is. Om dit allemaal te kunnen doen, is wel een bepaald vertrekpunt nodig, namelijk de burger, ik noem die vanaf hier *rechtsgebruiker*, staat altijd centraal. Ik nodig u daarom uit om samen met mij te kijken door de ogen van de rechtsgebruiker, te zien hoe die informatie over het recht ervaart en na te denken over de vraag wat dat betekent voor de jurist van nu én van de toekomst.

DE RECHTSGEBRUIKER

De (rechts)persoon voor wie het recht bedoeld is, die er (bewust of onbewust) gebruik van maakt om een vraag of probleem op te lossen.

Voorbeelden: inwoner van een gemeente, werknemer, klant van een notaris, belanghebbende (in een rechtszaak), bewindvoerder of een stichting die opkomt voor een bepaald belang (Greenpeace).



2. DE RECHTSGEBRUIKER CENTRAAL

2.1. NIET LANGER BLIND

Vrouwe Justitia is de Romeinse godin van de rechtvaardigheid.²² Als personificatie van het recht wordt zij altijd afgebeeld met een weegschaal in de ene hand en een zwaard in de andere hand. De weegschaal staat voor het zorgvuldig afwegen van feiten en argumenten en het zwaard voor het vonnis dat wordt uitgesproken. Ze heeft bijna altijd ook een blinddoek op. Die blinddoek staat voor onpartijdigheid: niet de persoon wordt gehoord en veroordeeld, maar slechts de feiten en de daden. Hoewel Vrouwe Justitia nu hét symbool voor de rechtspraak is, staat zij in wezen symbool voor min of meer alle juristen, die als onderdeel van hun dagelijks werk feiten en argumenten wegen en beslissingen nemen.

Interessant detail is dat Vrouwe Justitia die blinddoek niet altijd droeg. Deze werd in de vijftiende eeuw toegevoegd en was feitelijk een kritische boodschap: het beeldde uit dat Vrouwe Justitia zich blind hield voor de onrechtvaardigheid waar zij eigenlijk oog voor moest hebben.²³ Ook in de huidige tijd, die vraagt om de menselijke maat, de persoon achter een dossier, is het maar zeer de vraag of juristen nog altijd een blinddoek moeten dragen. Daarom is in onze afbeelding van Vrouwe Justitia de blinddoek weggehaald. Het verminderen van de informatieasymmetrie tussen jurist en rechtsgebruiker vraagt namelijk om kijken en omzien naar de behoeftes van de rechtsgebruiker én daarnaar handelen.

Juristen kunnen er daarnaast niet meer vanuit gaan dat hun gezag vanzelfsprekend is, dat ze blind vertrouwd worden. Ze kunnen niet meer verwachten dat de rechtsgebruiker informatie vertrouwt die niet te begrijpen is. Juristen zullen hun gezag daarom steeds opnieuw moeten verdienen. Dat doen ze door begrijpelijk te communiceren met de rechtsgebruiker.²⁴ Daarvoor moeten zij zich leren verplaatsen in de schoenen van de rechtsgebruiker en kijken door de ogen van de rechtsgebruiker. Ze ervaren dan 'hoe de rechtsstaat zich voor een individuele burger aandient'.²⁵ Ze zien

“Het lijkt wel of ze door zo'n site het aanvragen van subsidies willen ontmoedigen [...] Er zit heel veel huiswerk aan vooraf, voordat je dit kunt invullen [...] Die hele achtergrond heb je niet.”

dan dat de rechtsgebruiker een grote kloof ervaart tussen de eigen leefwereld en de juridische systeemwereld, en sterker nog, verdwaald raakt in die juridische systeemwereld.

Hoe kan de rechtsgebruiker gebruik maken van de mogelijkheden van het recht, als die per definitie met een informatieachterstand begint? Wat is de rol en verantwoordelijkheid van de jurist, ik noem die vanaf hier *rechtstoepasser*, hierin? Een antwoord daarop biedt het model van het juridisch doenvermogen.

DE RECHTSTOEPASSER

De (rechts)persoon die het recht professioneel toepast, uitvoert of handhaaft.

Voorbeelden: overheidsorganen, gemeente (juristen/ambtenaren), (sociaal) advocaten, een werkgever, een rechter, de belastingdienst, DUO, UWV.

2.2. JURIDISCH DOENVERMOGEN

Het startpunt van elke rechtsgebruiker is een vraag waarop een antwoord nodig is waarbij het recht een rol speelt. Die vraag komt doorgaans voort vanuit een behoefte of een probleem die de rechtsgebruiker ervaart. Voorbeelden zijn:

BEHOEFTE / PROBLEEM	VRAAG
Ik kan niet meer zelf naar boven maar wil wel in mijn eigen huis blijven wonen	Heb ik recht op een voorziening vanuit de gemeente?
Ik sta door een reorganisatie op straat	Heb ik recht op een ontslagvergoeding?
Ik heb ruzie met mijn buurman over een overhangende boom en we komen er niet uit	Hoe start ik een procedure bij de rechter?
Mijn ex-partner houdt zich niet aan de afgesproken zorgregeling	Hoe kan ik ervoor zorgen dat mijn ex-partner zich houdt aan de afgesproken zorgregeling?
Ik heb mijn bestelling niet ontvangen	Hoe kan ik mijn geld terugkrijgen?
Ik wil subsidie voor zonnepanelen	Wat zijn de voorwaarden voor een subsidie voor zonnepanelen?

Om een vraag als hiervoor te beantwoorden heeft de rechtsgebruiker bepaalde vaardigheden nodig, samen het juridisch doenvermogen genoemd. Zo moet de rechtsgebruiker in staat zijn om:²⁶

1. relevante informatie te verzamelen en te wegen
2. doelen en middelen te bepalen
3. doelen te realiseren
4. met tegenslagen om te gaan
5. vol te houden
6. bewust te zijn van de opties die er zijn

Of de rechtsgebruiker hiertoe echt in staat is, wordt bepaald door een samenspel van interne (persoonsgebonden) factoren en externe factoren. Hoe dat werkt is het best te illustreren aan de hand van stap 1 van juridisch doenvermogen: in staat zijn om relevante informatie te verzamelen en te wegen. Een interne factor die daarop van invloed is, is hoe vaardig een rechtsgebruiker is in informatie vinden en begrijpen. Maar het hangt ook af van externe factoren, zoals in hoeverre informatie te vinden en te begrijpen is. Ook een vaardige rechtsgebruiker zal, zolang die niet juridisch geschoold is en geen ervaring heeft met het rechtssysteem, moeite hebben met de juiste informatie vinden in bijvoorbeeld wetten en regelingen en vervolgens het begrijpen van de juridische taal die erin wordt gebruikt. Juridisch doenvermogen gaat dus niet alleen over of de rechtsgebruiker *in staat is* om relevante informatie te verzamelen en te wegen, maar ook over of die *in staat wordt gesteld* om relevante informatie te verzamelen en te wegen. Deze eerste stap van juridisch doenvermogen, en daarmee het belang van vindbare en begrijpelijke informatie, weegt ook nog eens extra zwaar, omdat de andere stappen (stap 2 t/m 6) pas kunnen volgen als de eerste stap succesvol doorlopen is.

“Deze (de documenten met arbeidsvoorwaarden) zijn per definitie niet begrijpelijk en vol met ‘hoog opgeleid’ mambo jambo.”

De interne en externe factoren die samen van invloed zijn op het juridisch doenvermogen, worden conversiefactoren genoemd. Ze kunnen het proces van omzetting (conversie) van vraag naar antwoord bevorderen of juist belemmeren. Er zijn drie soorten conversiefactoren te onderscheiden. De hierboven al benoemde interne factoren heten persoonlijke conversiefactoren. De externe factoren heten sociale en geografische conversiefactoren.²⁷

2.2.1 Intern: persoonlijke conversiefactoren

Bij **persoonlijke** conversiefactoren gaat het om iemands vaardigheden, talenten, afkomst, beperkingen, emotionele weerbaarheid en fysieke gezondheid (zie afbeelding 1). Hoe leesvaardig en digitaal vaardig is een rechtsgebruiker bijvoorbeeld? Iemand die veel moeite heeft met lezen en schrijven of met digitale systemen, zal niet snel zelf in staat zijn informatie te verzamelen en te wegen.

“Als je niet kan lezen, dan kan je bijvoorbeeld niet op de site gaan of informatie hebben. Dat is moeilijk.”

Iemand die daar wel heel vaardig in is, gaat dit veel beter af. En iemand die slachtoffer is geworden van de toeslagenaffaire en daardoor diep in de schulden zit, zal emotioneel minder weerbaar zijn en

“Ik moet zeggen zolang je niks met gemeenten van doen hebt, is dat prima. En als je er wel wat mee van doen hebt, dan moet je soms wel een lange adem hebben.”

(tijdelijk) minder goed met tegenslagen om kunnen gaan. Iemand die dit soort zorgen niet heeft, zal misschien beter met tegenslag om kunnen gaan. Ook ervaring met de juridische systeemwereld kan iemand meer vaardig maken.

Iemand die regelmatig gebruik maakt van het rechtssysteem, kent door deze ervaring de spelregels en weet waar informatie of hulp te vinden is. Daar staat tegenover dat iemand die slechts incidenteel met het rechtssysteem te maken krijgt, juist weinig ervaring heeft met juridische procedures en de juridische systeemwereld waarschijnlijk pas betreedt op het moment dat die het nodig heeft. Deze wereld is nieuw en onbekend, daar je weg in vinden is dan vele malen lastiger en vraagt meer van bijvoorbeeld iemands vermogen om vol te houden.²⁸



Afbeelding 1: persoonlijke conversiefactoren van de rechtsgebruiker

2.2.2 Extern: sociale en geografische conversiefactoren

Sociale conversiefactoren zijn de maatschappelijke structuren, normen en instituties die het gevolg zijn van menselijke beleidskeuzes. Ze worden door mensen gezamenlijk in stand gehouden en kunnen alleen door mensen gezamenlijk worden veranderd. Binnen de juridische context gaat het om de inrichting en uitvoering van de juridische systeemwereld via juridische producten, procedures en dienstverlening.²⁹ Deze worden gekenmerkt door de overkoepelende sociale conversiefactor informatieasymmetrie, zoals hieronder verder uitgelegd.

Informatieasymmetrie

De rechtstoepasser en rechtsgebruiker bevinden zich vrijwel altijd in een ongelijke positie. De rechtstoepasser beschikt over meer informatie, over meer mogelijkheden om informatie te verzamelen en kan de juridische taal in deze informatie makkelijker begrijpen. Hij begrijpt de juridische systeemwereld, waarin het draait om wetten en regelgeving, hoe die worden uitgelegd, wanneer ze van toepassing zijn en wanneer niet. Voor de rechtsgebruiker is deze wereld vaak nieuw en onbekend. Dit leidt tot structurele informatieongelijkheid tussen rechtstoepasser en rechtsgebruiker. Die blijft in stand zolang de rechtstoepasser in onbegrijpelijke taal blijft schrijven en praten. De rechtstoepasser kan echter ook maatregelen nemen om de informatieongelijkheid te verkleinen door informatie uit de juridische systeemwereld op een begrijpelijke manier te ontsluiten voor rechtsgebruikers via:

1. **Juridische producten**, denk aan: wetten, regelingen, besluiten, beschikkingen, rechterlijke uitspraken, (arbeids)contracten, notariële akten.
2. **Juridische procedures**, zoals: een Wmo-aanvraag, subsidieaanvraag, minimaregeling, rechtbankprocedure.
3. **Juridische dienstverlening**, bijvoorbeeld: een fysiek gemeenteloket, (mondelijke) toelichting van de notaris bij een akte, uitleg van een bewindvoerder aan een cliënt over financiële afspraken, het instellen van een formulierenbrigade.

Of de juridische systeemwereld belemmerend of juist bevorderend werkt voor het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker hangt af van de inspanning die de rechtstoepasser levert om juridische producten, procedures en dienstverlening begrijpelijk te maken. Een rechterlijke uitspraak in begrijpelijke

taal, een makkelijk te doorlopen subsidieaanvraag, een behulpzame gemeentebtenaar of een toelichting van de notaris op het niveau van de rechtsgebruiker zal het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker vergroten. En zo zal een besluit vol met juridische taal, een onvindbare regeling of een ingewikkelde uitleg van een gemeentejurist over een

“Er staan veel termen in, hartstikke mooi, maar heb ik niet bij de hand dus dat moet ik opzoeken. Het is heel ambtelijk, ontmoedigt om verder te lezen.”

aan te vragen regeling, juist negatief inwerken op het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker.

Als laatste de **geografische** conversiefactoren. Dit zijn de fysieke kenmerken van de omgeving waarin de rechtsgebruiker leeft, denk aan het land, de gemeente of wijk waar de rechtsgebruiker woont. Moet de rechtsgebruiker bijvoorbeeld ver reizen voor een voorziening als het juridisch loket of een sociaal advocaat? Ook deze factoren beïnvloeden het juridisch doenvermogen.

2.2.3 Samengevat

Het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker wordt dus beïnvloed door zowel interne als externe factoren die in samenspel bevorderend of belemmerend kunnen werken bij de omzetting van vraag naar antwoord. Omdat de factoren per individuele rechtsgebruiker verschillend zijn, betekent dat ook dat het juridisch doenvermogen per rechtsgebruiker verschilt. Als belangrijkste externe factor gelden de sociale conversiefactoren, omdat die het duidelijkst het gevolg zijn van beleidskeuzes door mensen, keuzes die kunnen worden aangepast als blijkt dat ze belemmerend werken.

2.3. REFLECTIE

Dat het juridisch doenvermogen ook wordt bepaald door factoren die buiten de invloed van de rechtsgebruiker zelf liggen, vraagt om reflectie en bezinning. Het lijkt onterecht om de rechtsgebruiker verantwoordelijk te houden voor factoren waarop die geen invloed heeft, maar die wel bepalend zijn voor

“Ik vind dat de taal die wordt gebruikt [op de website] heel erg lijkt wat op in de wet staat. Dit zal niet voor iedereen begrijpelijk zijn. Ik vind het te veel vakjargon. Ook is het formulier erg lang.”

in hoeverre het de rechtsgebruiker lukt om een vraag om te zetten naar een antwoord. De bestaande informatie-asymmetrie tussen rechtstoepasser en rechtsgebruiker geeft inzicht in wie eigenlijk verantwoordelijk is, dat is: de

rechtstoepasser.³⁰ Die beschikt immers per definitie over meer en betere informatie dan de rechtsgebruiker. Dat betekent dat de rechtstoepasser actief de voorwaarden moet scheppen die de informatieachterstand van de rechtsgebruiker verkleinen, om zo het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker te vergroten. De rechtstoepasser gaat dan van *onderdeel zijn* van een belemmerende juridische systeemwereld naar *hulpbron* voor de rechtsgebruiker.

2.4. DE RECHTSTOEPASSER ALS HULPBRON

De rechtstoepasser kan als meer indirecte hulpbron vanuit verschillende functies en beroepen de rechtsgebruiker beter in staat stellen om het juridisch doenvermogen in te zetten. De voornaamste taak van de rechtstoepasser is de bestaande informatieongelijkheid verkleinen door de sociale conversiefactoren juridische producten, procedures en dienstverlening om te buigen van belemmerend naar bevorderend door ze zo begrijpelijk mogelijk te maken. Zo kunnen rechtsgebruikers zoveel mogelijk zelfstandig tot een antwoord op hun vraag komen. Dat kan de rechtstoepasser bijvoorbeeld doen door:

- heldere communicatiematerialen rondom juridische procedures te ontwikkelen
- een schriftelijk besluit of rechterlijke uitspraak in begrijpelijke taal te schrijven
- een duidelijke schriftelijke toelichting te geven bij een notariële akte
- arbeidsvoorwaarden vindbaar en begrijpelijk te maken
- een subsidieaanvraag te vergemakkelijken
- een toegankelijke gemeentewebsite te maken
- telefonisch goed bereikbaar zijn

Daarnaast zullen er rechtsgebruikers zijn die door interne en externe factoren (tijdelijk) weinig juridisch doenvermogen hebben en daardoor niet of moeilijk zelfstandig tot een antwoord op hun vraag kunnen komen. In die gevallen heeft de rechtsgebruiker meer persoonlijke en directe hulp nodig bij het vinden van de weg in de juridische systeemwereld. De rechtstoepasser kan die directe hulpbron onder andere zijn door:

- Als juridisch medewerker bij een juridisch loket of een rechtswinkel de rechtsgebruiker in begrijpelijke taal te woord te staan.
- Als gemeentejurist actief cliëntondersteuning aan te bieden bij een Wmo-aanvraag.
- Als bewindvoerder via de terugvraagmethode te toetsen of een cliënt financiële afspraken heeft begrepen.
- Als gemeente zorg te dragen voor een fysiek loket met ruime openingstijden.
- Als bezwaarbehandelaar in het telefonisch contact met de bezwaarmaker zich behulpzaam op te stellen en relevante informatie aan te reiken.
- Als HR-medewerker de werknemer proactief te voorzien van relevante informatie.

De rechtstoepasser moet dus zorgdragen voor begrijpelijk recht. Daarvoor moet die zich steeds afvragen wat de rechtsgebruiker nodig heeft. Dat zal in veel gevallen zijn: de drempels wegnemen die de rechtsgebruiker ervaart bij het vinden, begrijpen en gebruiken van informatie uit de juridische systeemwereld. Drempels wegnemen kan de rechtstoepasser doen op twee manieren: als indirecte hulpbron door juridische producten, procedures en dienstverlening begrijpelijker te maken en/of als directe hulpbron door meer persoonlijke en directe hulp te bieden.

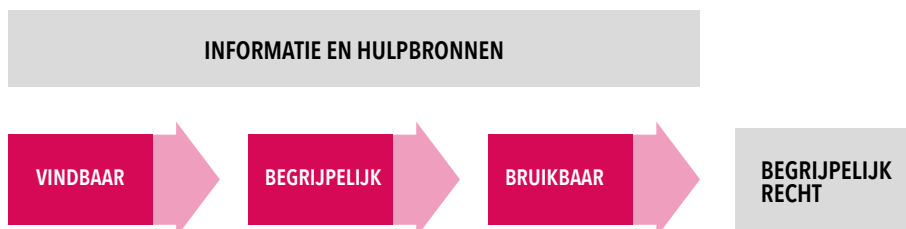


3. BEGRIJPELIJK RECHT OP DE WEEGSCHAAL

3.1 DEFINITIE VAN BEGRIJPELIJK RECHT

We spreken van begrijpelijk recht als rechtsgebruikers informatie en hulpbronnen die nodig zijn voor het antwoord op hun vraag zonder al te veel moeite kunnen **vinden**, **begrijpen** en **gebruiken** (zie afbeelding 2). We sluiten met deze termen en de invulling daarvan grotendeels aan bij de internationale ISO-norm voor Plain Legal Language.³¹

- Rechtsgebruikers kunnen de informatie en hulpbronnen die nodig zijn om hun vraag te beantwoorden, makkelijk **vinden**.
- Rechtsgebruikers **begrijpen** de informatie en hulpbronnen die nodig zijn om hun vraag te beantwoorden.
- Rechtsgebruikers kunnen de informatie en hulpbronnen die nodig zijn om hun vraag te beantwoorden **gebruiken**, doordat ze deze kunnen toepassen op hun eigen situatie.



Afbeelding 2: begrijpelijk recht

3.2 VINDEN, BEGRIJPEN EN GEBRUIKEN

3.2.1 Informatie en hulpbronnen vinden

Relevante informatie en hulpbronnen vinden die rechtsgebruikers nodig hebben om een antwoord te krijgen op hun vraag, is het fundament van begrijpelijk recht.³² Dit is extra relevant omdat binnen het recht vaak meerdere bronnen nodig zijn voor de beantwoording van de vraag. Informatie over arbeidsvoorwaarden bijvoorbeeld staat verspreid over verschillende documenten zoals de wet, de cao en de individuele arbeidsovereenkomst.³³ Voordat *vinden* kan plaatsvinden, moet informatie over welke bronnen van toepassing zijn of kunnen zijn, dus eerst bekend zijn bij de rechtsgebruiker.

“Volgens mij is het zo ingericht dat niemand het kan vinden.”

Ook is alleen het feit dat een regeling of voorziening bestaat, niet genoeg. Als de rechtsgebruiker door gebrekkige communicatie vanuit de overheid de weg ernaartoe niet kan vinden of begrijpen, zijn regelingen en voorzieningen in de praktijk ontoegankelijk. Zo blijkt uit eigen onderzoek dat het niet-gebruik van gemeentelijke minimaregelingen voor een deel te wijten is aan onbekendheid van inwoners met deze regelingen. En als ze het al weten, is dat vaak via het informele circuit en niet via de gemeente zelf.³⁴

Hier ligt dus een belangrijke taak voor de rechtstoepasser: die heeft vanwege de geldende informatieasymmetrie de verantwoordelijkheid om te zorgen voor een goede informatievoorziening door deze informatie actief aan te bieden, zowel online als offline.³⁵ Als informatie niet bekend is, omdat de rechtstoepasser de informatie niet aanbiedt en/of makkelijk vindbaar maakt, fungeert die niet als hulpbron. Ook is de rechtsgebruiker dan al snel afhankelijk van andere hulpbronnen. Dat werkt drempelverhogend. Uit onderzoek blijkt namelijk dat mensen vaak niet weten bij wie ze terecht kunnen als ze een probleem hebben, waardoor ze niet in actie komen.³⁶

3.2.2 Informatie en hulpbronnen begrijpen

Als de relevante informatie en hulpbronnen zijn gevonden, is de volgende vraag: zijn ze te begrijpen en kan de rechtsgebruiker de vraag ermee beantwoorden? Daarvoor is het van belang om te weten hoe mensen (gesproken of geschreven) taal verwerken.

“Ik weet nu dat het [de regeling] bestaat, maar ik ben nog steeds niet op de hoogte van wat het allemaal precies inhoudt.”

Het verwerken van taal gaat via drie deelsystemen. In deelsysteem 1 wordt taal waargenomen door die te horen (gesproken taal) of visueel waar te nemen (geschreven taal). In deelsysteem 2 worden de woorden en zinnen die zijn waargenomen geïdentificeerd en worden de bijbehorende betekenissen opgehaald vanuit het mentale lexicon. In deelsysteem 3 worden de woorden en zinnen vervolgens geïnterpreteerd en maakt de lezer of toehoorder een “plaatje” van de informatie in het hoofd. Dit heet een mentaal model.³⁷ Omdat de juridische systeemwereld vooral bestaat uit geschreven juridische informatie, ga ik hieronder eerst verder in op het verwerken van geschreven taal.

Verwerken en begrijpen van geschreven taal

Bij het verwerken en begrijpen van taal bouwt de lezer dus een mentaal model ("een plaatje") van de tekst die hij leest of de informatie die hij hoort. Hoe gaat dat precies als het gaat om teksten? Dat laat afbeelding 3 zien. Daar is te zien dat de lezer begint met oppervlakkig begrip van een tekst (niveau 1) en via begrip op tekstbasisniveau (niveau 2) uiteindelijk naar diep begrip van een tekst (niveau 3) gaat.³⁸



Afbeelding 3: niveaus van begrip

Zowel het werkgeheugen als het langetermijngeheugen spelen een rol in dit informatieverwerkingsproces. Kenmerkend voor het werkgeheugen is dat die maar een beperkte omvang heeft. Het bevat informatie die direct beschikbaar is en nodig is voor de verwerkingsprocessen van de lezer, maar die daarna snel weer verdwijnt. Het langetermijngeheugen kan veel meer informatie bevatten. Die informatie is echter niet direct beschikbaar, maar moet worden opgehaald.³⁹

Op het niveau van het oppervlakkig begrip (**niveau 1**) wordt met name het werkgeheugen aangesproken. Hier worden immers de letterlijke woorden gelezen die samen zinnen vormen. Om dat voor elkaar te krijgen, zijn deze woorden en zinnen kort beschikbaar in het werkgeheugen. Terwijl de letterlijke woorden en zinnen snel weer verdwijnen uit het werkgeheugen, blijft de betekenis ervan wel langer behouden, terwijl de lezer weer verder gaat naar de volgende zin en de cyclus weer opnieuw begint. De lezer zit nu bij begrip op tekstbasisniveau (**niveau 2**).

Op het niveau van diep begrip (**niveau 3**) vervolgens integreert de lezer de informatie uit de tekst met wat die zelf al weet in de vorm van voorkennis en ervaringen om een mentaal model van de tekst te vormen. Die voorkennis en ervaringen moet de lezer ophalen uit het langetermijngeheugen.⁴⁰

Dus niet alleen kunnen lezen wat er letterlijk staat in een tekst (oppervlakkig begrip), de betekenis van woorden en zinnen kunnen ophalen uit het geheugen (tekstbasis), maar ook het verbinden van de tekst aan eigen voorkennis en ervaringen zijn voorwaarden om tot het begrijpen van een tekst te komen.⁴¹ Een begrijpelijke tekst vervolgens is een tekst waarbij de lezer tot diep begrip komt, zonder dat die daar al te veel cognitieve inspanning voor hoeft te leveren.⁴² En dat hangt af van zowel tekstkenmerken zoals de complexiteit van woorden en zinnen, als van lezerskenmerken zoals voorkennis, woordenschat, leesdoel en de capaciteit van het werkgeheugen.⁴³ Vertaald naar de rechtsgebruiker betekent dit: als de rechtsgebruiker zonder al te veel inspanning de eigen vraag kan beantwoorden met de gevonden informatie, dan is die informatie begrijpelijk.

Problemen met begrijpen van teksten

Op elk niveau van begrip kan het misgaan, waardoor rechtsgebruikers niet tot diep begrip van een tekst kunnen komen. Zeker als het om juridische teksten gaat. In die teksten worden namelijk vaak lange ingewikkelde zinnen en juridische termen gebruikt.⁴⁴ Deze tekstkenmerken zullen een probleem vormen voor de rechtsgebruiker, zeker als daarbij ook nog wordt uitgegaan van voorkennis die de rechtsgebruiker vaak niet heeft. Dat geldt in elk geval voor de niet-juridisch geschoolde rechtsgebruiker die maar één of een enkele keer met de juridische wereld in aanraking komt. Hoe dat precies werkt staat hieronder uitgelegd.

“De wettelijke rente weet ik ook niet wat het is. Ik weet niet of het überhaupt voor mij belangrijk is om het te weten.”

Problemen op niveau 1: oppervlakkig begrip

Rechtsgebruikers die moeite hebben met lezen en schrijven, maar na een eerste blik op een juridische tekst er toch aan willen beginnen, zullen veelal blijven steken bij niveau 1.⁴⁵ Het technisch lezen van de vaak lange en complexe woorden en zinnen in juridische teksten kost al zoveel werkgeheugen, dat zij mentaal overbelast raken en afhaken. Deze rechtsgebruikers kunnen daardoor

niet door naar het volgende niveau. Rechtsgebruikers die wel (redelijk) vaardig zijn in lezen, kunnen de woorden en zinnen technisch lezen en kunnen door naar het volgende niveau.

Problemen op niveau 2: begrip op tekstbasisniveau

Hoewel de (redelijk) vaardige rechtsgebruikers de moeilijke woorden en lange complexe zinnen technisch kunnen lezen, zullen zij op dit niveau ervaren dat het

“Dit is een hele lange zin, als je aan het eind bent, ben je het begin alweer vergeten.”

begrijpen van die woorden en zinnen lastig is. Met name zinnen waarin veel bijzinnen staan, belasten het werkgeheugen zwaar. De lezer moet dan namelijk het begin van de zin vasthouden in

het werkgeheugen terwijl de bijzin wordt verwerkt.⁴⁶ Voor de moeilijke woorden en dan met name juridische termen geldt dat niet-juridisch geschoolde lezers de betekenis ervan niet kennen en zij die niet kunnen ophalen uit hun mentale lexicon in het langetermijngeheugen. Het wordt dan moeilijk om door te gaan naar het volgende niveau.

“De tekst begint met het woord arrest, dat is Engels voor arresteren neem ik dan nu maar aan.”

Dit probleem is niet alleen maar op te lossen door juridische termen uit te leggen. Van juridische termen die uitgelegd worden, moet de rechtsgebruiker namelijk de betekenis verwerken door die vanuit het werkgeheugen naar het langetermijngeheugen te verplaatsen, zodat die kan worden onthouden. Die verplaatsing kost tijd. Bij een enkele juridische term zal dit geen problemen geven, maar staan er veel juridische termen uitgelegd, dan loopt het werkgeheugen het risico vol te lopen. Als dat gebeurt, raakt de rechtsgebruiker mentaal overbelast en kan deze niet door naar het volgende niveau.

Problemen op niveau 3: diep begrip

Stel een juridische tekst bevat weinig juridische termen. De kans is dan groter dat de rechtsgebruiker aankomt bij niveau 3. Ook dan kunnen er problemen ontstaan wanneer de tekst uitgaat van voorkennis die de rechtsgebruiker niet bezit.

Rechtsgebruikers die weinig ervaring hebben met de juridische systeemwereld, en dat zal voor de meeste rechtsgebruikers gelden, missen voorkennis over de juridische spelregels. Zij kunnen de informatie die ze lezen daarvoor niet integreren met hun eigen voorkennis en komen niet tot diep begrip. Ook ontbrekende kennis over de vaak afwijkende structuur van juridische teksten, geeft problemen voor begrip.⁴⁷

“Advocaat-generaal heeft verweerschriften ingediend, ja weer die advocaat-generaal. Wie is dat dan? Dat weet ik niet. Als je niet in dat wereldje zit, dan weet je niet over wie ze het hebben.”

Een extra complicerende factor op niveau 3 is dat de rechtsgebruiker regelmatig informatie uit meerdere teksten zal moeten combineren. Daar waar het begrijpen van één juridische tekst al het nodige vraagt van de rechtsgebruiker, vraagt het begrijpen van een samenstel van juridische teksten nog meer van de rechtsgebruiker.⁴⁸ Dan is het namelijk nodig dat de rechtsgebruiker weet welke juridische tekst wat bepaalt, met welk gezag, en welke verhouding tussen die teksten geldt. Dan pas kan de rechtsgebruiker de inhoud en implicaties van de teksten samen beoordelen. Maar zonder voorkennis over hoe juridische documenten zich tot elkaar verhouden, vraagt dat zoveel cognitieve inspanning, dat het nauwelijks reëel is dit van de rechtsgebruiker te vragen.

“Het komt niet binnen [...] Ik krijg er koppijn van om deze hele tekst door te lezen. Ik snap wel dat het heel gedetailleerd moet zijn, maar daarmee wordt het zo moeilijk om te begrijpen.”

of daar zoveel moeite voor moet doen, dat niet gesproken kan worden van een begrijpelijke tekst. Dit speelt nog extra voor rechtsgebruikers die onder grote stress staan door problemen en bijvoorbeeld ook schulden hebben of in armoede leven. Hun werkgeheugen is (tijdelijk) nog minder goed belastbaar dan normaal: een begrijpelijke tekst is voor hen daarom extra belangrijk.⁴⁹

“Dus ja, ik heb er nu gewoon te weinig energie voor om dat uit te gaan pluizen.”

Een begrijpelijke én uitnodigende tekst

Juridische teksten zijn vaak zo vormgegeven dat ze de rechtsgebruiker niet uitnodigen om eraan te beginnen: ze bevatten veel tekst, weinig visuele ondersteuning en hebben een onaantrekkelijke opmaak.⁵⁰ Een aantrekkelijk vormgegeven juridische tekst kan de rechtsgebruiker motiveren om deze te gaan lezen, omdat die zich uitgenodigd voelt om de tekst te lezen (“deze tekst is voor mij”).

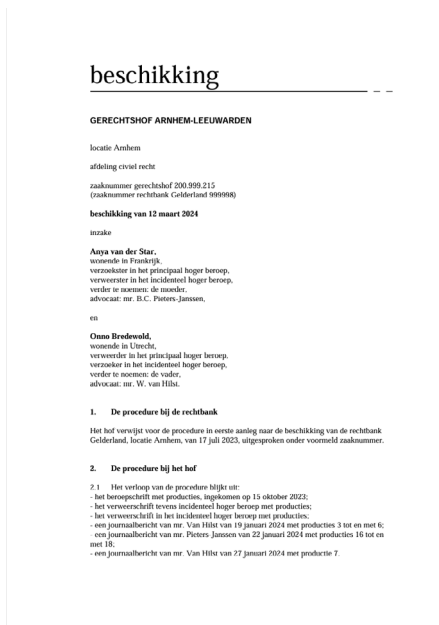
Als de tekst naast uitnodigend ook echt begrijpelijk is, zal de rechtsgebruiker eerder geneigd zijn om tot zorgvuldige en diepe verwerking van de tekst over te gaan (“dit lukt mij”) en daarmee

“Dat je qua opmaak een nieuwe alinea hebt, want nou is het weer een heel blok. Maakt het voor mij wel lastig om te begrijpen.”

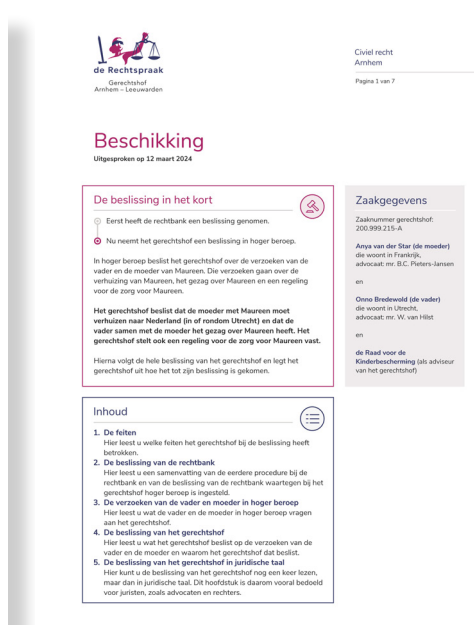
bereid zijn enige cognitieve inspanning te leveren om de inhoud te begrijpen.⁵¹

Als voorbeeld de rechterlijke uitspraak die als juridische tekst centraal staat in het onderzoeksproject **Rechtspraak is voor iedereen**. In afbeelding 4 is de eerste pagina van een rechterlijke uitspraak te zien zoals die er nu uitziet. In afbeelding 5 een ontwerp van een eerste pagina (voorblad) van een rechterlijke uitspraak zoals die er ook uit zou kunnen zien. Via een experiment hebben we vast kunnen stellen dat onderzoeksdeelnemers het ontwerp inderdaad aantrekkelijker en officiëler vinden dan het origineel én dat die meer uitnodigt tot lezen.

Samengevat: een juridische tekst heeft doorgaans dusdanig veel impact op het verwerkingsproces van de rechtsgebruiker, dat die niet tot diep begrip van de tekst kan komen. Of daar een onevenredig grote cognitieve inspanning voor moet leveren. Voor echte begrijpelijke teksten is echter meer nodig dan vaker een punt zetten, verouderde termen vervangen door meer gangbare termen, passieve zinnen vervangen door actieve zinnen of tussenkopjes toevoegen, hoewel dit allemaal zeker helpt. Een echte begrijpelijke tekst gaat verder, want die neemt als uitgangspunt de niet-juridisch geschoolde rechtsgebruiker die weinig tot geen ervaring heeft met de juridische systeemwereld.⁵² Zo'n tekst bevat daarom ook zo min mogelijk juridische termen, houdt rekening met de (ontbrekende) voorkennis van de rechtsgebruiker én is aantrekkelijk vormgegeven.



Afbeelding 4: een voorbeeld van de eerste pagina van een rechterlijke uitspraak zoals die nu is (de namen en overige gegevens zijn zelfverzonnen)



Afbeelding 5: het ontwerp van een voorblad voor een rechterlijke uitspraak zoals die gebruikt gaat worden in een pilot door rechters van de afdeling familie van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (de namen en overige gegevens zijn zelfverzonnen)

Verwerken en begrijpen van gesproken taal

De rechtstoepasser als hulpbron zal naast schriftelijk vaak ook mondeling communiceren met de rechtsgebruiker. Als de rechtstoepasser daarbij niet in begrijpelijke taal spreekt, zal ook hier de rechtsgebruiker problemen ervaren met het begrijpen van de boodschap. Net als voor geschreven taal geldt dat als de rechtstoepasser vooral in lange en moeilijke zinnen spreekt, veel juridische termen gebruikt en uitgaat van voorkennis die de rechtsgebruiker niet heeft, dit de rechtsgebruiker zal belemmeren een mentaal model te vormen van de gehoorde informatie. Communiqueert de rechtstoepasser in begrijpelijke taal, dan is de kans groter dat de rechtsgebruiker een mentaal model kan opbouwen van de gehoorde informatie en deze informatie dus begrijpt.

Het grote voordeel van mondelinge communicatie ten opzichte van schriftelijke communicatie is dat de rechtstoepasser zelf de kans heeft om te controleren of de rechtsgebruiker de informatie ook echt heeft begrepen. Dit kan bijvoorbeeld via de terugvraagmethode. Dit is een evidence-based techniek

waarbij de rechtstoepasser op een respectvolle wijze aan de rechtsgebruiker vraagt om in eigen woorden samen te vatten wat er gezegd is. Lukt dat niet, dan weet de rechtstoepasser dat de uitleg beter kan of anders moet. Deze bewezen effectieve methode binnen de gezondheidszorg om informatie beter te onthouden en begrijpen, is ook veelbelovend voor het juridische domein.⁵³

3.2.3 Informatie en hulpbronnen gebruiken

Als de rechtsgebruiker de relevante informatie begrijpt, moet die nog een laatste belangrijke stap nemen: de informatie toepassen op de eigen situatie. Zijn er nog beslissingen of acties nodig?⁵⁴ Pas als de rechtsgebruiker dit kan bepalen aan de hand van de informatie en/of hulpbronnen, zijn deze te gebruiken ofwel: bruikbaar.

//
"De uitleg van de gemeente wanneer je er wel of geen recht op hebt, ik vind dat vrij onduidelijk, heel onduidelijk, want er staat gewoon niet keihard van "Nou, als je zoveel euro maar hebt, dan heb je daar recht op.""

Doorloopt de rechtsgebruiker zonder al te veel moeite achtereenvolgens het vinden, begrijpen en gebruiken van informatie en hulpbronnen nodig om van vraag naar antwoord te komen, dan spreken we van begrijpelijk recht.

3.3 BEGRIJPELIJKE TAAL EN JURIDISCHE JUISTHEID

Om informatie en hulpbronnen zonder al te veel moeite te kunnen vinden, begrijpen en gebruiken is begrijpelijke taal essentieel. Inderdaad blijkt keer op keer uit (inter)nationaal onderzoek dat begrijpelijke taal ervoor zorgt dat lezers juridische teksten sneller en beter begrijpen én ze deze teksten positiever waarderen.⁵⁵ De vertaling van deze wetenschappelijke kennis naar de beroepspraktijk van de rechtstoepasser is echter niet vanzelfsprekend. Hoe komt dat? Waarom is het zo moeilijk voor de rechtstoepasser om tot begrijpelijke juridische teksten te komen?

Een belangrijke reden daarvoor is dat de rechtstoepasser nog graag vasthoudt aan juridische termen. Juridische termen vermijden of vervangen door een begrijpelijke uitleg ervaart die als een risico, omdat uitleg niet precies genoeg zou zijn en daarom leidt tot juridische onjuistheid.⁵⁶ Inmiddels wijzen verschillende onderzoeken uit dat die angst ongegrond is.⁵⁷ Een belangrijke

overweging daarbij is in hoeverre het eigenlijk juridisch juist is, als de rechtsgebruiker door juridische termen niet zélf kan begrijpen wat er staat. Dat wil ik graag illustreren met een voorbeeld uit het onderzoek: 'Rechtspraak is voor iedereen', waar we samen met de afdeling familierecht van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden onderzoek doen naar hoe rechterlijke uitspraken

//
"De beschikking uitvoerbaar bij voorraad verklaard? Die zin snap ik niet. Bij voorraad? Nee."

begrijpelijker kunnen worden gemaakt. In veel van hun rechterlijke uitspraken komt de juridische term *uitvoerbaar bij voorraad* voor in een zin zoals: "Deze beschikking is uitvoerbaar bij voorraad." Dit betekent zoiets als dat de

beslissing van de rechter meteen ingaat, ook als partijen nog in hoger beroep gaan. Deze uitleg is nog best te begrijpen voor niet-juridisch geschoolde lezers, ook al vraagt het enige cognitieve inspanning. Probleem is de juridische term zelf. Die geeft een hoge belasting voor het werkgeheugen, omdat de betekenis ervan voor de meeste lezers volstrekt onbekend is. Daarbij wordt de lezer op het verkeerde been gezet door het woord "voorraad", dat allerlei andere betekenissen oproept die niet kloppen bij wat dat woord hier eigenlijk betekent.

In onze onderzoeken zagen we dat zelfs als lezers voorheen de uitleg eigenlijk best begrepen, ze door dit woord toch weer in de war raakten. De vraag die de afdeling familierecht zichzelf daarom stelde: is deze term eigenlijk écht nodig? Of kunnen we volstaan met de uitleg, omdat iedereen die begrijpt? Ook de collega-jurist die met alleen de uitleg ook heus wel begrijpt wat er juridisch gezien bedoeld wordt.

//
"Ik denk bij voorraad aan een voorraad met suiker bijvoorbeeld."

Nu kan de rechtstoepasser er niet altijd aan ontkomen om juridische termen te gebruiken. Dat is niet per definitie erg. Een begrijpelijke tekst is een tekst die niet té veel cognitieve inspanning vraagt van de lezer. Dat wil niet zeggen dat een begrijpelijke tekst lezen helemaal geen cognitieve inspanning mag vragen van de lezer. Voor een juridische tekst is dat vaak ook onhaalbaar: het lezen van zo'n tekst zal altijd enige moeite kosten voor de lezer en dat is misschien helemaal zo slecht nog niet. Er zijn namelijk aanwijzingen dat enige cognitieve inspanning de lezer juist aanzet tot grondige verwerking van een tekst, omdat daardoor het denksysteem wordt aangezet.⁵⁸

3.3.1 Woorden wegen

In een helder gestructureerde en geschreven tekst met vooral bekende woorden en behapbare zinnen kunnen dus best enkele juridische termen staan, zolang die termen enige haakjes geven voor de lezer en in begrijpelijke taal worden uitgelegd. Dit zal het werkgeheugen niet meteen overbelasten. Het probleem zit vooral in de hoeveelheid. Hoe meer complexe zinnen, moeilijke woorden én juridische termen in een tekst staan, hoe meer die tekst vraagt van de lezer. Het gaat uiteindelijk dus om het doseren, om het onder andere zorgvuldig wegen van de noodzaak van juridische termen. Zo voorkom je als rechtstoepasser dat je de lezer overvraagt en die mentaal overbelast raakt.

3.4 AI EN BEGRIJPELIJK RECHT

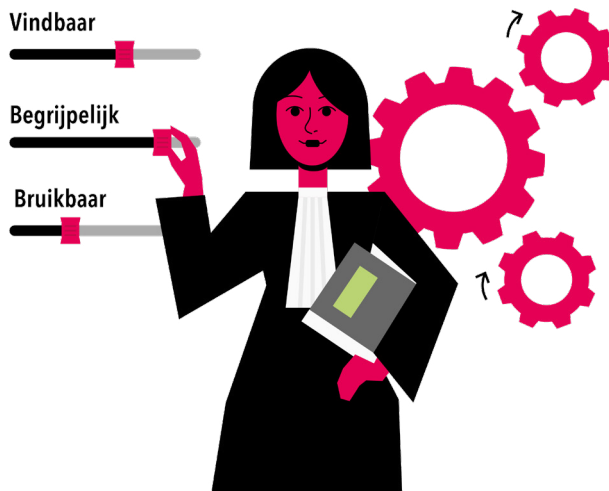
Large Language Modellen als ChatGPT, Gemini en Claude zijn ondanks de bekende risico's zoals discriminerende of onjuiste uitkomsten niet meer weg te denken uit de samenleving. Ook binnen het recht heeft AI inmiddels ook een definitieve plek veroverd. De rechtstoepasser gebruikt AI om efficiënter en effectiever te werken. Dat is te zien in het gebruik van gratis of betaalde (legal) AI-tools voor het samenvatten en analyseren van grote hoeveelheden informatie, het opstellen van brieven en (proces)stukken⁵⁹ tot aan het gebruik van algoritmische modellen in besluitvormingsprocessen.⁶⁰ Ook de rechtsgebruiker gebruikt AI, als bezwaarmaker bij het opstellen van bezwaarschriften⁶¹ en als consument voor bijvoorbeeld juridisch advies, juridische bijstand en het opstellen van contracten en juridische documenten.⁶²

AI is een in potentie krachtig hulpmiddel om het recht begrijpelijker en toegankelijker te maken voor de rechtsgebruiker. Het ontslaat de rechtstoepasser echter niet van de verantwoordelijkheid om het recht begrijpelijker te maken. Ten eerste omdat de rechtsgebruiker het democratisch recht heeft om zelf informatie over het recht te kunnen lezen⁶³ en daarvoor niet afhankelijk zou moeten zijn van AI. Ten tweede omdat zonder begrijpelijk recht de digitaal niet vaardige rechtsgebruiker op achterstand wordt gezet ten opzichte van de digitaal vaardige rechtsgebruiker. Dat komt omdat onder invloed van de persoonlijke conversiefactor digitale vaardigheid, de informatieasymmetrie tussen de digitaal vaardige rechtsgebruiker en de rechtstoepasser kleiner wordt door de inzet van AI. Terwijl de informatieasymmetrie tussen de niet digitaal vaardige rechtsgebruiker en de rechtstoepasser onverminderd hoog blijft.



4. BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT

De grote meerwaarde van begrijpelijk recht is dat het de informatieasymmetrie tussen rechtsgebruiker en rechtstoepasser verkleint, omdat het de onbekende en complexe juridische systeemwereld vertaalt naar de leefwereld van de rechtsgebruiker. Begrijpelijk recht stelt de rechtsgebruiker dus beter in staat het juridisch doenvermogen in te zetten. Dat zit zo: onderneemt de rechtstoepasser geen actie om het recht begrijpelijker te maken, dan blijft de informatieasymmetrie groot. Dit zal belemmerend werken voor het vermogen van de rechtsgebruiker om informatie te verzamelen en te wegen. Zet de rechtstoepasser zich wél in voor begrijpelijk recht door juridische producten, procedures en dienstverlening vindbaar, begrijpelijk en bruikbaar te maken, dan verkleint die daarmee de informatieasymmetrie (zie afbeelding 6). Dit werkt bevorderend voor het vermogen van de rechtsgebruiker om informatie te verzamelen en te wegen. Omdat informatie verzamelen en wegen de basis vormt voor de andere “vermogens” zal het daar vervolgens positief op doorwerken: het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker neemt toe.

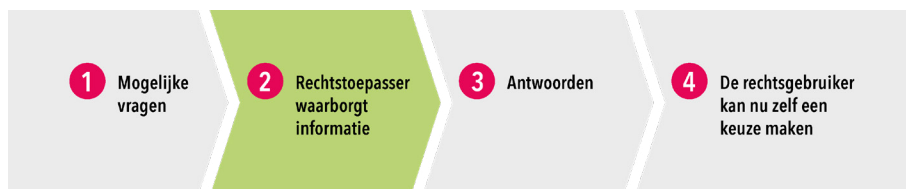


Afbeelding 6: verkleinen informatieasymmetrie door de rechtstoepasser

Of het de rechtsgebruiker uiteindelijk lukt het juridisch doenvermogen volledig in te zetten, hangt natuurlijk niet alleen af van de begrijpelijkheid van het recht en in het verlengde daarvan de inspanning van de rechtstoepasser daarin. Het is in feite een samenspel van de verschillende conversiefactoren, waarbij bijvoorbeeld ook de leesvaardigheid en het doorzettingsvermogen van de

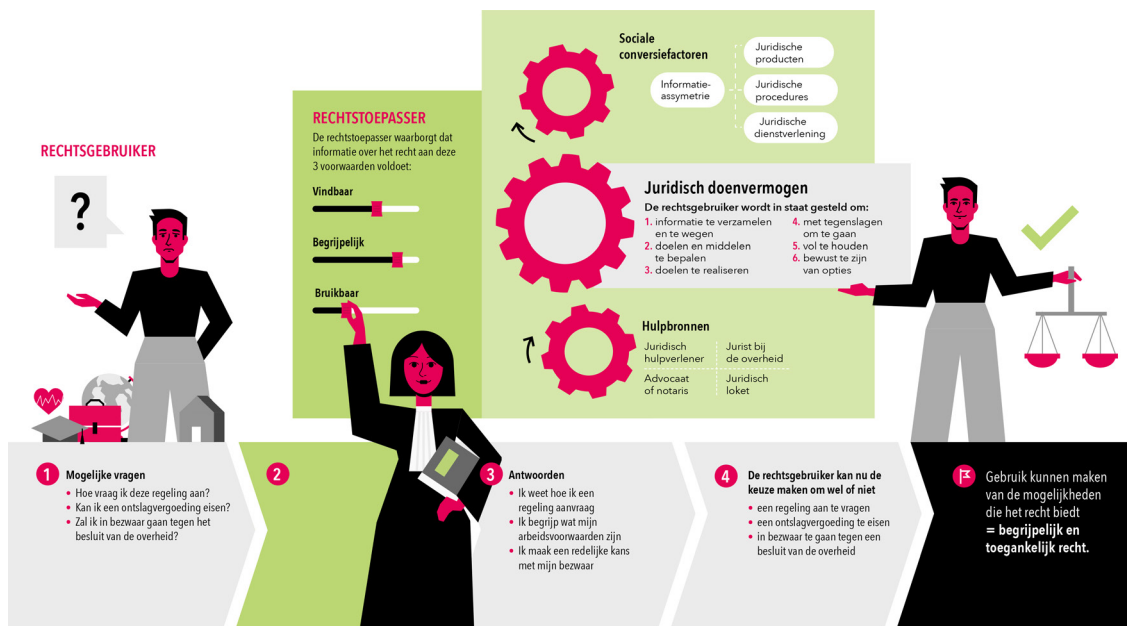
rechtsgebruiker een rol spelen. Daarnaast is de vindbaarheid, begrijpelijkheid en bruikbaarheid van hulpbronnen een factor van belang. Die kunnen namelijk belemmerende persoonlijke conversiefactoren compenseren, denk aan een begrijpelijk mondeling advies geven aan iemand die moeite heeft met lezen en schrijven of iemand ondersteunen die (tijdelijk) minder belastbaar is vanwege problemen.

Lukt het de rechtsgebruiker door het samenspel van conversiefactoren en eventuele hulpbronnen uiteindelijk om het juridisch doenvermogen in te zetten en tot een antwoord op de gestelde vraag te komen, dan kan die een geïnformeerde keuze maken over het vervolg (zie afbeelding 7).



Afbeelding 7: processtappen van de rechtsgebruiker

Het is de rechtsgebruiker gelukt om te navigeren door de juridische systeemwereld. De rechtsgebruiker kan nu daadwerkelijk gebruik maken van de mogelijkheden van het recht. We spreken dan van begrijpelijk en toegankelijk recht (zie afbeelding 8).



Afbeelding 8: rechtsgebruikersmodel

Iedereen komt in het leven voor vragen te staan waarbij het recht een rol speelt. Op dat moment ben je een rechtsgebruiker. Of het je als rechtsgebruiker lukt om tot een antwoord op je vraag te komen, hangt onder andere af van de vindbaarheid, begrijpelijkheid en bruikbaarheid van informatie over het recht. Het is de verantwoordelijkheid van de rechtstoepasser (de jurist) om daarvoor te zorgen.



5. LEEROPDRACHT LECTOR BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT

5.1 OPDRACHT

Als lector Begrijpelijk en Toegankelijk Recht zie ik het als mijn opdracht om de informatieasymmetrie tussen de rechtstoepasser en de rechtsgebruiker te verkleinen. Enerzijds door de rechtstoepasser steeds uit te nodigen door de ogen van de rechtsgebruiker te kijken. Zien en snappen hoe rechtsgebruikers vastlopen in de juridische systeemwereld, is immers een krachtige drijfveer voor verandering. Anderzijds door de rechtstoepasser heel concreet te helpen tot begrijpelijke en toegankelijke juridische producten, procedures en dienstverlening te komen door praktijkgerichte, gebruiksvriendelijke en bewezen effectieve oplossingen te bieden.

5.2 MISSIE EN VRAAGSTELLING

Als lectoraat hebben we onze missie als volgt omschreven:

“Bijdragen aan maatschappelijk effectief en sociaal rechtvaardig recht.”

Om onze missie te bereiken doen we onderzoeken waarin de volgende onderzoeksvraag centraal staat:

“Hoe kan de rechtstoepasser tot voor de rechtsgebruiker begrijpelijke juridische producten, procedures en dienstverlening komen, zodat het recht ook daadwerkelijk toegankelijk(er) is voor de rechtsgebruiker.”

5.3 PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK

Via twee kennisdomeinen zetten we ons in voor het beantwoorden van onze onderzoeksvraag:

1. Hoe draagt **mensgericht handelen** in de inrichting en uitvoering van juridische producten, procedures en dienstverlening bij aan begrijpelijker en toegankelijker recht?
2. Hoe draagt **technologie** bij aan begrijpelijke en toegankelijke juridische producten, procedures en dienstverlening?

5.3.1. Kennisdomein 1: mensgericht handelen

Bij mensgericht handelen staan de behoeftes van de rechtsgebruiker voorop. Binnen dit kennisdomein doen we daarom onderzoek naar hoe juridische producten, procedures en dienstverlening vanuit het perspectief van de rechtsgebruiker begrijpelijker en toegankelijker kunnen worden gemaakt. Daarbij doen we onderzoek naar hoe effectief en bruikbaar de oplossingen zijn die bedoeld zijn om de informatieasymmetrie tussen rechtstoepasser en rechtsgebruiker te verkleinen. Wanneer zijn juridische producten, procedures en dienstverlening begrijpelijk? Wat is het effect van de oplossingen op bijvoorbeeld vertrouwen, ervaren procedurele rechtvaardigheid en waardering van de rechtstoepasser?

Juridische producten

Een voorbeeld van zo'n onderzoek is **Rechtspraak is voor iedereen**. In dit onderzoek doen we samen met het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden onderzoek naar de vraag hoe het gerechtshof toekomstbestendige, begrijpelijke en positief gewaardeerde schriftelijke uitspraken kan maken die geschikt zijn voor een breed en divers publiek. Of het onderzoek voor de Rekenkamer Oost-Nederland waar we via gebruikersonderzoek nagaan hoe begrijpelijk en toegankelijk het aanvragen van een subsidieregeling bij de Provincie Overijssel is. Een ander voorbeeld is het PhD-onderzoek van Hanneke Houwers **Begrijpen werknemers wat er staat?** Zij doet onderzoek naar hoe de begrijpelijkheid van arbeidsvoorwaarden voor werknemers verbeterd kan worden.

Juridische procedures

Als het gaat om juridische procedures doen we onderzoek naar de kansen die regels en de uitvoering van die regels bieden om tot begrijpelijk en toegankelijk recht te komen. Nu werken regels en de manier waarop die worden uitgevoerd vaak nog belemmerend voor de rechtstoepasser om mensgericht te handelen ten opzichte van de rechtsgebruiker. Om ze bevorderend te laten werken, moet de rechtstoepasser kijken naar de eigen rol en verantwoordelijkheid in het begrijpelijk en toegankelijk maken van het recht. Dat vraagt om bewust zijn van de eigen positie in maatschappij, kunnen reflecteren op de eigen rol en de impact van het eigen handelen op de rechtsgebruiker. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het PhD-onderzoek **Verdwaalde verantwoordelijkheid** van Bas Kerssies waar wordt onderzocht hoe buiten de rechtsgebruiker gelegen factoren, zoals de te doorlopen procedure, de regels die hierop van toepassing zijn en het handelen van de rechtstoepasser, het beroep op de vaardigheden

van de rechtsgebruiker kunnen vergroten, of juist verkleinen. In dit onderzoek is gebleken dat de invloed van hulpbronnen op het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker groot kan zijn. Daarom wordt de invloed van hulpbronnen op het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker verdiepend onderzocht in het project *Gelijkwaardig ondersteund*. Daarin wordt onderzocht of het stelselmatig inzetten van een onafhankelijke cliëntondersteuner als hulpbron in de Wmo 2015-procedure een positieve invloed heeft op het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker.

Juridische dienstverlening

Onderzoek naar de begrijpelijkheid en toegankelijkheid van juridische dienstverlening doen we bijvoorbeeld in samenwerking met Gelderse Stichting voor Beheer en Bewindvoering, waar we onderzoek gaan doen naar de inzet van de terugvraagmethode door bewindvoerders tijdens gesprekken met cliënten.

Opbrengst

In al deze onderzoeken ontwikkelen we praktische oplossingen in de vorm van tools, handvatten en richtlijnen die de rechtstoepasser helpen bij de implementatie van een mensgerichte benadering in de inrichting en uitvoering van juridische producten, procedures en dienstverlening. Voorbeelden:

- Een visueel vormgegeven en op begrijpelijkheid ingericht template voor rechters die hen helpt om hun uitspraken begrijpelijker en positiever gewaardeerd te maken.
- Richtlijnen voor rechters voor het begrijpelijk schrijven van uitspraken vanuit het perspectief van de rechtsgebruiker.
- Een model voor de rechtstoepasser waarmee zij hun invloed op het juridisch doenvermogen van de rechtsgebruiker inzichtelijk kunnen maken.
- Handvatten voor HRM'ers waarmee ze zelf de vindbaarheid en begrijpelijkheid van arbeidsvoorwaarden in hun eigen organisatie kunnen vaststellen.
- Een toolbox voor bewindvoerders die hen helpt de terugvraagmethode toe te passen tijdens belangrijke momenten in een gesprek met cliënten.

5.3.2. Kennisdomein 2: technologie

Binnen dit kennisdomein doen we onderzoek naar hoe technologische ontwikkelingen de rechtstoepasser ondersteunen juridische producten, procedures en dienstverlening begrijpelijker en toegankelijker te maken. Bijvoorbeeld in het onderzoek *Een begrijpelijke notariële dienstverlening* waar we onderzoek doen naar welke technologische oplossingen notarissen helpen om beter en effectiever te voldoen aan hun plicht om cliënten te informeren over de juridische gevolgen van het ondertekenen van een akte.

We doen ook onderzoek naar de rol van AI als hulpbron voor de rechtsgebruiker. Wanneer helpt AI het recht begrijpelijker en toegankelijker te maken voor de rechtsgebruiker en wanneer juist niet? Afstudeerders bij het lectoraat helpen ons deze vraag te beantwoorden door gebruikersonderzoek te doen naar hoe rechtsgebruikers AI inzetten om bijvoorbeeld bezwaarschriften te schrijven, klachtbrieven op te stellen of verzoekschriften te genereren ten behoeve van een procedure bij de kantonrechter.

Opbrengst

We ontwikkelen (AI-)tools gericht op gebruik door de rechtstoepasser waarmee het recht begrijpelijker en toegankelijker wordt voor de rechtsgebruiker. We ontwikkelen ook (AI-)tools gericht op gebruik door de rechtsgebruiker. Voorbeelden:

- Een op begrijpelijkheid ingerichte digitale rechterlijke uitspraak.
- Richtlijnen voor notarissen voor het gebruik van AI voor het begrijpelijker maken van notariële akten.
- Een prompt voor rechtsgebruikers om een juridisch juist bezwaarschrift op te stellen met AI.

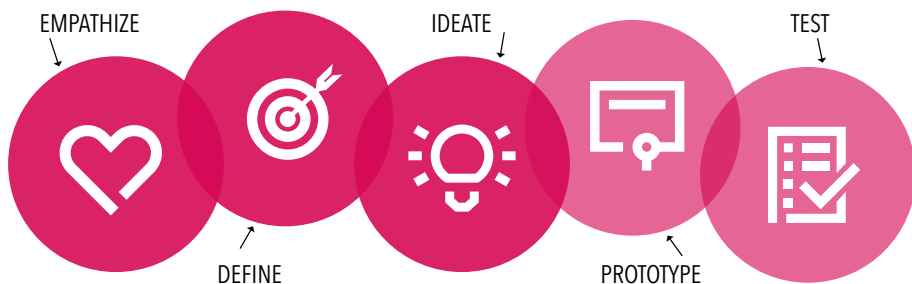
5.4 ONDERZOEKSMETHODE

Omdat de rechtsgebruiker centraal staat in het onderzoeksprogramma van het lectoraat, staat deze ook centraal in de onderzoeksmethoden die we hanteren. We nemen daarom steeds het perspectief van de rechtsgebruikers als uitgangspunt door ze naar hun ervaringen te vragen bij het gebruiken van juridische procedures, diensten en producten.

Het lectoraat onderscheidt zich verder door empirisch-juridisch onderzoek, zowel kwalitatief als kwantitatief. We hanteren een multidisciplinaire aanpak door gebruik te maken van inzichten vanuit meerdere disciplines (zoals Legal Design Thinking, de taalwetenschap, psychologie en sociologie) en deze te verbinden met de juridisch-maatschappelijke vraagstukken.

We werken veel met de onderzoeksmethode vanuit Legal Design Thinking.⁶⁴ Dit is een methode om complexe problemen op te lossen en bestaat uit het steeds opnieuw doorlopen van de 5 fases van de ontwerpcyclus (zie ook afbeelding 9):

1. **Empathize:** leef je in de gebruiker in
2. **Define:** definieer het probleem
3. **Ideate:** verzin oplossingen
4. **Prototype:** ontwerp prototypes
5. **Test:** test de prototypes



Afbeelding 9: de ontwerpcyclus

5.5 ONDERWIJS: DE JURIST VAN DE TOEKOMST

De jurist van de toekomst is een jurist die zich telkens opnieuw weet te verplaatsen in de schoenen van de rechtsgebruiker. Die jurist ziet en begrijpt dat de juridische systeemwereld te ingewikkeld is voor de rechtsgebruiker en zet zich daarom in voor begrijpelijk en toegankelijk recht.

Die jurist van de toekomst zit nu bij ons in de collegebanken. Daarom is het onze taak als lectoraat om, samen met de docenten HBO-Rechten, onze studenten ervan te doordringen dat zij straks als rechtstoepasser nooit de rechtsgebruiker

uit het oog mogen verliezen. Dat doen we door ze via onze onderzoeken te laten zien hoe de rechtsgebruiker de juridische wereld ervaart. Zo stellen we onze studenten in staat een eigen visie op het belang van begrijpelijk recht te ontwikkelen. Een visie waarmee zij straks de beroepspraktijk ingaan en waarmee zij het verschil kunnen maken: als indirecte hulpbron door juridische producten, procedures en dienstverlening begrijpelijker en toegankelijker te maken en/of als directe hulpbron door rechtsgebruikers die er zelf toch niet uitkomen, op weg te helpen.

DANKWOORD

Graag bedank ik het College van Bestuur van de HAN University of Applied Sciences voor het in mij gestelde vertrouwen en de gelegenheid tot het uitspreken van mijn rede: een prachtige gelegenheid om de ambities van het lectoraat te delen met een breed publiek. Het managementteam van de Academie Rechten en later de Academie Financieel Management en Recht wil ik bedanken voor de mogelijkheden en kansen die we kregen om Onderzoeksgroep OpRecht Begrijpelijk op te richten, de voorloper van het lectoraat Begrijpelijk en Toegankelijk Recht. Dank ook aan alle collega's, ondersteuners en studenten voor de prettige samenwerkingen de afgelopen jaren en de jaren die nog gaan komen: laten we elkaar blijven vinden!

Natuurlijk ook veel dank aan onze kennis- en praktijkpartners voor de vruchtbare samenwerking en het vertrouwen in het lectoraat. Het is fijn om samen aan dezelfde missie te werken en elkaar te versterken. Van al die praktijkpartners licht ik er graag twee uit. Het gaat om onze samenwerkingspartners van het eerste uur: het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, in het bijzonder Majella Vriend en de commissie Taal en Begrijpelijkheid van de afdeling familierecht, en Rens de Graaf. Het is bijzonder fijn om samen met jullie te werken aan ons ambitieuze plan: rechterlijke uitspraken begrijpelijker en toegankelijker maken.

Speciale dank gaat op deze plaats uit naar Bas Kerssies met wie ik samen Onderzoeksgroep OpRecht Begrijpelijk oprichtte. Zonder de vliegende start die wij samen destijds maakten, zou dit lectoraat er nooit zijn geweest. Ook veel dank aan Hanneke Houwers die al snel op de rijdende trein sprong en de trein nog harder liet rijden en Mirte Slump die zich twee jaar geleden bij ons voegde en onze slagkracht vergrootte. Natuurlijk ook dank aan alle kenniskringleden, die van het allereerste begin en die recent zijn aangesloten: Ellen Lakens-van Veldhoven, Peter Smith, Jeanne Benschop, Jennie Frerichs, Barbara van Riel en Joyce van Bree. Désirée ten Have en Maida Iriskic, dank voor het ondersteunen van het lectoraat!

Dank aan alle aanwezigen vandaag en aan degenen die een speciale rol wilden vertolken op deze dag: André Verburg als gastspreker en Steef Verheijen en Ellen Lakens-Van Veldhoven als muzikaal duo.

Als laatste veel dank aan mijn liefste mannen: Sjoerd, Bram, Simon en Tom. Dankjulliewel (wederom) voor jullie geduld, begrip en steun. Raakt het ooit op? Ik hoop van niet!

REFERENTIES

REFERENTIES

- 1 Enkele rapporten zijn: Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman, & Raad van State. (2026). *Naar een realistische overheid*; Nationale ombudsman. (2013). *Mijn onbegrijpelijke overheid. Verslag van de Nationale ombudsman over 2012*. Sdu Uitgevers.
- 2 Zie p. 25 van Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*.
- 3 [Koopcontract vaak blindelings getekend - InFinance](#)
- 4 Ter Voert, M., Sportel, I., & Roes, S. (2024). *Een sociaal notariaat? Toegankelijkheid notariële dienstverlening voor burgers en kleine bedrijven*. WODC; Van der Spek, E., Herijgers, M., & Lentz, L. (2018). De hypotheekakte. Het laatste bastion van de onbegrijpelijkheid. *Tekstblad*(2), 6-11.
- 5 [Nieuwe incassodagvaarding in begrijpelijke taal - KBvG](#)
- 6 De Jager, C. (2018). *Informatiedocumenten onder de loep: juridische aspecten en de praktijk van precontractuele informatie over complexe financiële producten*. Pumbo.
- 7 Hoekstra, M. S., V., L., Van Riezen, R. R., & Overvelde, Y. N. (2026). *Geschilbeslechtingsdelta burgers 2024. (Potentieel) juridische problemen van burgers in de periode 2020-2024 (Cahier 2026-3)*. WODC.
- 8 Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*. p. 36.
- 9 Een werkbare definitie van de rechtsstaat vanuit burgerperspectief is geformuleerd door de Nationale ombudsman (2013, p.7): 'het gaat om een staat waarin via het recht, iedere burger van Nederland, door en tegen de overheid wordt beschermd (beschermende kant), invloed kan hebben op wie de macht heeft en hoe deze macht wordt gebruikt (democratische kant), en, als dat nodig is, steun krijgt van de overheid die door grondrechten, in het bijzonder sociale rechten en zorgplichten, actief voorwaarden schept om gestalte te kunnen geven aan hun leven in de samenleving (voorwaardenscheppende kant).
- 10 Zie voor schriftelijke communicatie: Van der Bruggen, G. G. B. (2025). *Sprekende uitspraken. Hoe tekstingrepen de begrijpelijkheid en acceptatie van rechterlijke uitspraken kunnen vergroten*. WJS Uitgevers. Zie voor mondelinge communicatie: Grootelaar, H., Hulst, L., & Van den Bos, K. (2019). Ervaren procedurele rechtvaardigheid. In D. De Groot & H. Steenberghe (Eds.), *De mondelinge behandeling in civiele zaken* (pp. 85-137). Boom Juridisch; Van den Bos, K. (2023). *Elkaar eerlijk behandelen. Wantrouwen, polarisatie en complotdenken voor zijn*. Boom Juridisch.

- 11 Zie p. 14 van Cramwinckel, T. A., Pander Maat, H. L. W., & Sanders, T. (2023). Begrijpelijke overheidscommunicatie. Een communicatief-juridisch evaluatiekader. In W. van Boom (Ed.), *Klare taal (preadvies Nederlandse Juristen-Vereniging)* (pp. 11-156). Wolters Kluwer.
- 12 Zie p. VII van Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*.
- 13 Troonrede 2013, paragraaf 2, de participatiesamenleving ([Troonrede 2013 \(volledige tekst\) | Parlement.com](#)); Memorie van toelichting bij Participatiewet en Wmo 2015, decentralisatie sociaal domein (*Kamerstukken II*, 2013-2014, 33 841, nr. 3, p. 1, 20-24; *Kamerstukken II* 2013-2014, 33 801, nr. 3, p. 29); Tjeenk Willink, H. (2018). *Groter denken, kleiner doen*. Prometheus, p. 13-14; Tjeenk Willink, H. (2021). *Kan de overheid de crisis aan?* Prometheus, p. 81-82.
- 14 Voor een recent overzicht van initiatieven zie p. 11-12 van Cramwinckel, T. A., Pander Maat, H. L. W., & Sanders, T. (2023). Begrijpelijke overheidscommunicatie. Een communicatief-juridisch evaluatiekader. In W. van Boom (Ed.), *Klare taal (preadvies Nederlandse Juristen-Vereniging)* (pp. 11-156). Wolters Kluwer.
- 15 Zie p. 25 van Guldenmond, E., Heijting, K., Hidding, M., Hoeke, U., Nieuwland, P., Peer, E., Raijer, C., de Wert, J., & Zeldenrust, E. (2025). *Stap de toekomst in. Trends en implicaties voor overheidscommunicatie 2025*. Dienst Publiek en Communicatie (DPC).
- 16 Ibid. p. 29.
- 17 Nationale ombudsman. *Behoorlijkheidsvereisten*. Retrieved 5-2-2026 from <https://www.nationaleombudsman.nl/professionals/behoorlijkheidswijzer/vereisten>
- 18 Hoogenboom, K., van den Hurk, J., & Prij, S. (2022). *Duidelijke overheidscommunicatie voor gemeenten. Een gids voor gemeenten met tips voor alle fasen van het beleid voor duidelijke communicatie met inwoners en ondernemers*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- 19 Kenniscentrum voor beleid en regelgeving. Retrieved 5-2-2026 from <https://www.kcbr.nl/themas/themas-z/duidelijke-taal>

- 20 Zie: Rijksoverheid. (2026). *Aan de slag. Bouwen aan een beter Nederland. Regeerakkoord 2026-2030 D66, VVD en CDA*. Op bepaalde rechtsgebieden bestaat een dergelijke overigens norm al wel. Zo bepaalt artikel 6:238 BW lid 2 dat: "Bij een overeenkomst als bedoeld in de [artikelen 236](#) en [237](#) moeten de bedingen duidelijk en begrijpelijk zijn opgesteld. Bij twijfel over de betekenis van een beding, prevaleert de voor de wederpartij gunstigste uitleg." En in 7:502 lid 4 BW staat: "De in lid 1, 2 en 3 bedoelde informatie wordt op een duidelijke, begrijpelijke en in het oog springende manier verstrekt. Schriftelijke informatie wordt in een leesbare vorm verstrekt." Zie ook: Lentz, L. (2011). *Let op: Begrip verplicht! Begrijpelijkheid als norm in de wet*. Oratie uitgesproken bij het aanvaarden van de leeropdracht Tekstontwerp en Communicatie op 9 september 2011. Universiteit Utrecht.
- 21 Van der Bruggen, G., & Verburg, A. (2023). Zo goed en helder en menselijk mogelijk. Een pleidooi voor sprekende uitspraken. In W. van den Boom (Ed.), *Klare taal (preadvies Nederlandse Juristen-Vereeniging)* (pp. 161-246). Wolters Kluwer.
- 22 Zij is geïnspireerd op Themis, de Griekse godin van het recht, en Nemesis, de Griekse godin van de wraak, zie: <https://historiek.net/vrouwe-justitia-betekenis-herkomst/94652/>.
- 23 Manderson, D. (2020). Blind Justice. *McGili Law Journal*, 66(1), 5-11.
- 24 Zie voetnoot 26 van Van der Bruggen, G., & Verburg, A. (2023). Zo goed en helder en menselijk mogelijk. Een pleidooi voor sprekende uitspraken. In W. van den Boom (Ed.), *Klare taal (preadvies Nederlandse Juristen-Vereeniging)* (pp. 161-246). Wolters Kluwer.
- 25 Zie p. 7 van Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*.
- 26 Kerssies, B., & Brummel, A. (2026). Grip op juridisch doenvermogen vanuit een capability-benadering. *Ars Aequi*(3), 328-335.
- 27 Robeyns, I. (2017). *Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined*. Open Book Publishers.
- 28 Galanter, M. (1974). Why the 'Haves' Come Out Ahead: Speculations on the limits of Legal Change. *Law & Society Review*, 9(1), 95-160.
- 29 Kerssies, B., & Brummel, A. (2026). Grip op juridisch doenvermogen vanuit een capability-benadering. *Ars Aequi*(3), 328-335.
- 30 Maar dat is dus vaak niet zo. Als voorbeeld de belastingwetgeving waarin de overheid probeert eenvoudiger te informeren, maar de belastingplichte verantwoordelijk is voor de juiste belastingaangifte, zie Cramwinkel, T. A. (2022). *Voorlichting door de Belastingdienst in rechtsstatelijke context: een juridisch en communicatiewetenschappelijk onderzoek naar gewekt vertrouwen*. Wolters Kluwers.

- 31 International Organization for Standardization. (2025). *Plain language - Part 2: Legal communication (ISO 244952-2)*. Verwijzend naar: International Organization for Standardization. (2023). *Plain Language - Part 1: Governing principles and guidelines (ISO 24495-1:2023)*. Bij de invulling van de termen *vinden*, *begrijpen* en *gebruiken* kiezen we echter voor een bredere blik. Het gaat ons namelijk niet alleen maar om geschreven informatie, zoals bij de ISO-norm, maar ook om mondelinge informatieoverdracht. Daarnaast gaat het ons bij *vinden* niet alleen om de vindbaarheid van informatie binnen een tekst, zoals bij de ISO-norm het geval is. Dit is voor ons onderdeel van *begrijpen*. Het gaat ons bij *vinden* in eerste instantie om de daadwerkelijke vindbaarheid van de informatie en de hulpbronnen zelf, waarop *begrijpen* en *gebruiken* volgen.
- 32 "Inaccessible laws are a problem for the rule of law. If law is accessible but impenetrable then that still is a problem. If law is accessible and is objectively readable but is still incomprehensible to the actual user then it remains a rule of law problem": Doherty, M. (2020). Comprehensibility as a Rule of Law Requirement: the role of legal design in delivering access to law. *Special Issue on "Visual Law"*, 8(1), 1-11.
- 33 Houwers, H. (2026). De begrijpelijkheid van arbeidsvoorwaarden: het belang van het totaalplaatje. <https://www.linkedin.com/pulse/de-begrijpelijkheid-van-arbeidsvoorwaarden-het-belang-hanneke-houwers-gbtje/>
- 34 Oomen, A., Houwers, H., Kerssies, B., & De Graaf, R. (2023). *Samen naar een sterker armoedebeleid. Onderzoeksverslag*. Zie in dit verband ook: Staatscommissie rechtsstaat. (2024). *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*; Ten Hoeve, Y., De Ruig, L., Luiten, W., & Van Berkel, K. (2023). *Vertrouwen en niet-gebruik. Quicksan naar de relatie tussen vertrouwen en gebruik van inkomensondersteuning. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*.
- 35 Iets minder dan de helft van de mensen zoekt bij een probleem informatie online op, zie p. 78: Hoekstra, M. S., V., L., Van Riezen, R. R., & Overvelde, Y. N. (2026). *Geschilbeslechtigingsdelta burgers 2024. (Potentieel) juridische problemen van burgers in de periode 2020-2024 (Cahier 2026-3)*. WODC.
- 36 Ibid., p. 75.
- 37 Ensink, T. (1992). *De menselijke tekstverwerker. Functionele en cognitieve aspecten van tekstinterpretatie*. Thesis Publishers; Noordman, L., & Maes, A. A. (2000). Het verwerken van een tekst. In A. Braet (Ed.), *Taalbeheersing als communicatiewetenschap. Een overzicht van theorievorming, onderzoek en toepassingen*. (pp. 29-60). Coutinho.

- 38 Zie p. 1-10 van Noordman, L., & Maes, A. A. (2000). Het verwerken van een tekst. In A. Braet (Ed.), *Taalbeheersing als communicatiewetenschap. Een overzicht van theorievorming, onderzoek en toepassingen*. (pp. 29-60). Coutinho; Van der Bruggen, G. (2020). Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen. *Nederlands Juristenblad*, 95(28), 2024-2031; Van den Broek, P., & Kendeou, P. (2022). Reading Comprehension I: Discourse. In M. Snowling, J., C. Hulme, & K. Nation (Eds.), *The Science of Reading: A Handbook* (Second ed.). John Wiley & Sons Ltd.
- 39 Noordman, L., & Maes, A. A. (2000). Het verwerken van een tekst. In A. Braet (Ed.), *Taalbeheersing als communicatiewetenschap. Een overzicht van theorievorming, onderzoek en toepassingen*. (pp. 29-60). Coutinho. Meer over werkgeheugen en tekstbegrip: Kintsch, W., & van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85(5), 363-394.
- 40 Noordman, L., & Maes, A. A. (2000). Het verwerken van een tekst. In A. Braet (Ed.), *Taalbeheersing als communicatiewetenschap. Een overzicht van theorievorming, onderzoek en toepassingen*. (pp. 29-60). Coutinho.
- 41 Van den Broek, P., & Kendeou, P. (2022). Reading Comprehension I: Discourse. In M. Snowling, J., C. Hulme, & K. Nation (Eds.), *The Science of Reading: A Handbook* (Second ed.). John Wiley & Sons Ltd; Smith, R., Snow, P., Serry, T., & Hammond, L. (2021). The role of background knowledge in reading comprehension: A critical review. *Reading Psychology*, 42(3), 214-240.
- 42 Kintsch, W., & Vipond, D. (1979). Reading comprehension and readability in educational practice and psychological theory. In L. G. Nilsson (Ed.), *Perspectives on memory research* (pp. 329-365). Lawrence Erlbaum Associates Incorporated; Van der Bruggen, G. (2020). Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen. *Nederlands Juristenblad*, 95(28), 2024-2031.
- 43 Lentz, L. (2020). Begrijpelijke taal: wat is dat? In *Didactiek Nederlands - Handboek*. <https://didactieknederlands.nl/2020/09/begrijpelijke-taal-wat-is-dat/>
- 44 Martinez, E., Mollica, F., & Gibson, E. (2021b). Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language. *PsyArXiv*; Boleszczuk, E. (2017). Plain Language Solutions to the Problems of Legalese - a case study of wills. *Computer Languages, Systems & Structures*, 5, 67-84.
- 45 Martinez, E., Mollica, F., & Gibson, E. (2021b). Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language. *PsyArXiv*.
- 46 Martinez, E., Mollica, F., & Gibson, E. (2021b). Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language. *PsyArXiv*.
- 47 Van der Bruggen, G. (2020). Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen. *Nederlands Juristenblad*, 95(28), 2024-2031.

- 48 Rouet, J.-F., & Britt, M. A. (2011). Relevance processes in multiple document comprehension. In M. T. McCrudden, J. P. Magliano, & G. Schraw (Eds.), *Text relevance and learning from text* (pp. 19-52). IAP Information Age Publishing.
- 49 Mullainathan, D., & Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. Henry Holt and Company.
- 50 Oomen-Delhaye, A., De Graaf, R., & Vriend, M. (2024). Naar een visueel vonnis? Het effect van visuele kenmerken in een rechterlijke uitspraak op de begrijpelijkheid ervan. *Recht der Werkelijkheid*, 45(1), 34-58.
- 51 Zie: Oomen-Delhaye, A., Oosterhuis, A., Slump, M., & Van Wijk, S. (2025). A User-Centred Approach to Developing Comprehensible Communication Materials for an Experimental Resolution Judge. *Recht der Werkelijkheid*, 46(3), 94-121 verwijzend naar het Elaboration Likelihood Model van Petty & Cacioppo.
- 52 Zie p. 46 van: Van der Bruggen, G. G. B. (2025). *Sprekende uitspraken. Hoe tekstingrepen de begrijpelijkheid en acceptatie van rechterlijke uitspraken kunnen vergroten*. WJS Uitgevers.
- 53 Mahajan, M., Hogewoning, J. A., Zewald, J. J. A., Kerkmeier, M., Feitsma, M., & van Rijssel, D. A. (2020). The impact of teach-back on patient recall and understanding of discharge information in the emergency department: the Emergency Teach-Back (EM-TeBa) study. *Int J Emerg Med*, 13(1), 49; Talevski, J., Wong Shee, A., Rasmussen, B., Kemp, G., & Beauchamp, A. (2020). Teach-back: A systematic review of implementation and impacts. *PLoS One*, 15(4), e0231350.
- 54 Lentz, L. (2020). Begrijpelijke taal: wat is dat? In *Didactiek Nederlands - Handboek*. <https://didactieknederlands.nl/2020/09/begrijpelijke-taal-wat-is-dat/>
- 55 Geerlings, M., & Van Montfort, A. (2020). What exactly did the judge decide? Clear language and well-arranged structure lead to better comprehensible court judgments. *Archives of Business Research*, 8(1), 248-260; Oomen-Delhaye, A., De Graaf, R., & Vriend, M. (2024). Naar een visueel vonnis? Het effect van visuele kenmerken in een rechterlijke uitspraak op de begrijpelijkheid ervan. *Recht der Werkelijkheid*, 45(1), 34-58; Sikkema, T., Lentz, L., & Pander Maat, H. (2018). Naar een betere dagvaarding. De effecten van stijl- en structuuroptimalisatie op de begrijpelijkheid voor lezers met verschillende niveaus van geletterdheid. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 40(3), 327-356; Van der Bruggen, G. G. B. (2025). *Sprekende uitspraken. Hoe tekstingrepen de begrijpelijkheid en acceptatie van rechterlijke uitspraken kunnen vergroten*. WJS Uitgevers. Fernández-Silva, S., & Núñez Cortés, J. A. (2025). Exploring the Effect of Plain Terminology on Processing and Comprehension of Administrative Texts in Spanish: A Self-Paced Reading Experiment. *International Journal of Applied Linguistics*, 35(2),

- 659-671; Greene, E., Fogler, K., & Gibson, S. C. (2012). Do People Comprehend Legal Language in Wills? *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), 500-507; Martinez, E., Mollica, F., & Gibson, E. (2021a). *Long-distance syntactic dependencies drive the complexity of legal language*.
- 56 Verburg, A. (2020). Begrijpelijke taal en juridisch correcte taal samen op één kussen? De duivel zit in de details. *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS*(5), 208-222.
- 57 Martínez, E., Mollica, F., & Gibson, E. (2022). Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language. *Cognition*, 224. Zie voor een verdere uiteenzetting hierover en verwijzingen naar internationaal onderzoek: Coshott, D. (2014). Living in the Past: The Critics of Plain Language. *European Journal of Law Reform*, 16(3), 541-552.
- 58 Engelfriet, A. (2026). De synthetische deskundige: de rechterlijke toetsing van AI's gezagsclaim. *Nederlands Juristenblad*(4), 266-273.
- 59 Ibid.
- 60 College voor de Rechten van de Mens. (2023). Position paper. Transparantieverplichting voor overheid bij gebruik algoritmes. <https://publicaties.mensenrechten.nl/publicatie/bf15558a-1b17-43d7-a60e-df9ff8847491>
- 61 Van Dam, R., Marseille, B., & Modderman, C. (2026). Het gebruik van GenAI door burgers in bezwaarschriften. Een eerste verkenning. *Nederlands Juristenblad*(4), 274-278.
- 62 [New Survey Identifies How Consumers Would Be Willing to Use Generative AI to Address Legal Needs](#)
- 63 Lees meer over digitale inclusie in: Smit, A. (2026). *The digital maze: digital inclusion and exclusion in the everyday lives of low-literate Dutch adults*. University of Groningen. <https://doi.org/https://doi.org/10.33612/diss.1480014620>
- 64 Voorloper en autoriteit van de toepassing van Design Thinking binnen het juridische domein is Margaret Hagan van Stanford University, zie: [Margaret Hagan - Law + Design](#)

LECTOR AMBER OOMEN



Onbegrijpelijke juridische taal. Complexe procedures. Moeilijk te vinden informatie. Veel mensen lopen vast in het recht omdat het niet duidelijk of toegankelijk is.

Amber Oomen, lector Begrijpelijk en Toegankelijk Recht, wil daar verandering in brengen. Hoe leg je als jurist ingewikkelde juridische regels helder uit, zonder dat ze hun juridische betekenis verliezen? En wat is het effect van begrijpelijke taal op het vertrouwen van mensen in de juridische professionals waarmee ze te maken hebben?

In deze introeerede laat ze zien hoe juristen met hun geschreven en gesproken taal het verschil kunnen maken tussen juridische communicatie die mensen buitensluit en communicatie die hen in staat stelt hun rechten te kennen en te gebruiken. Daarbij staan de ervaringen en behoeften van de ontvangers van juridische communicatie centraal. Alleen zo kan worden bepaald of communicatie begrijpelijk en dus effectief is.

Haar missie? Dat het recht spreekt in een taal die mensen écht bereikt. En dat dit geen uitzondering is, maar een vanzelfsprekendheid. Voor iedereen.

LECTORAAT BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT

LECTORAAT BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK RECHT

Het lectoraat Begrijpelijk en Toegankelijk Recht vormt de brug tussen de 'rechtstoepasser'(de juridisch professional) en de 'rechtsgebruiker' (de burger), door de rechtstoepasser te helpen om tot begrijpelijke juridische producten, procedures en dienstverlening te komen. Zo draagt het lectoraat bij aan toegankelijk(er) recht voor iedereen. Hierbij zet het lectoraat in op twee kennisdomeinen:

- Hoe draagt mensgericht handelen in de inrichting en uitvoering van juridische producten, procedures en dienstverlening bij aan begrijpelijker en toegankelijker recht?
- Hoe draagt technologie bij aan begrijpelijke en toegankelijke juridische producten, procedures en dienstverlening?

Het **lectoraat Begrijpelijk en Toegankelijk Recht** is verbonden aan de **Academie Financieel Management en Recht** van de HAN University of Applied Sciences.